

Mirthe Berentsen

Het belang van wezenlijke veranderingen

Een gesprek over de
particuliere en rijksfondsen
in het Caribisch gebied

Het culturele leven in het Caribisch deel van het Koninkrijk kan rekenen op steun van Nederlandse particuliere en overheidsfondsen. Weten kunstenaars de fondsen te vinden of vormt de afstand – letterlijk en figuurlijk – een belemmering? En hoe duurzaam is de steun?

Boven: Sharelly Emanuelson bij haar video-installatiekunstwerk *En Mi País* op de Volkskrant Beeldende Kunst Prijs expositie in het Stedelijk Museum Schiedam, 2020. Fotografie: Sharelly Emanuelson
Midden: Adriana Esmeijer
Onder: Dana Kibbelaar

De Nederlandse overheids- en particuliere cultuurfondsen ondersteunen allerlei activiteiten, projecten en instellingen op de Caribische eilanden. Hoe de fondsen onderling met de verschillende eilanden omgaan varieert, zo blijkt in gesprek met oud-directeur Adriana Esmeijer van het Prins Bernhard Cultuurfonds die onlangs na twintig jaar afscheid nam, Dana Kibbelaar, als consulent Caribisch gebied werkzaam bij het Fonds Podiumkunsten en Sharelly Emanuelson, filmmaker, kunstenaar en oprichter van Uniarte, een door kunstenaars gerunde organisatie voor hedendaagse kunst op Curaçao.

KulturA

Particuliere fondsen hebben een lange geschiedenis binnen het Caribisch gebied, in tegenstelling tot de rijkscultuurfondsen. Verschillende initiatieven waren met wisselend succes verantwoordelijk voor het versterken van de culturele infrastructuur in het Caribisch gebied. Toen Sticusa, in 1948 door de Nederlandse overheid opgericht om de samenwerking tussen Nederland, Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen te bevorderen, in 1991 ophield te bestaan, was er heel lang geen specifiek beleid voor de eilanden. 'Een onbevredigende situatie', concludeerde de overheid, dus voerden van 2008 tot 2012 de rijkscultuurfondsen gezamenlijk de subsidie-regeling KulturA uit, gericht op 'duurzame versterking van de culturele infrastructuur op de Nederlandse Antillen' (Adams 2014, 3). KulturA was een aanvulling op de reguliere ondersteuningsmogelijkheden van de rijks-cultuurfondsen, en de Nederlandse overheid stelde in totaal 2,5 miljoen euro beschikbaar. In zijn evaluatie van het beleid concludeert onderzoeker en voormalig topambtenaar op het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Thijs Adams: 'Maar na verloop van tijd kwam voor beide partijen ook steeds weer het moment van ontzuivering. Voor Nederland omdat men zag dat alle bemoeienis niet leidde tot een wezenlijke verandering van de eigen politiek van de eilanden. Maar ook bij de Antilliaanse partners werd de vreugde al snel overschaduwed door het besef dat Nederland beleid voerde voor hen, over hen maar zonder hen. Dan was telkens →

het moment aangebroken waarop beide partijen weer een tijdje ieder hun eigen weg moesten gaan. Totdat, meestal in Nederland, iemand zich afvraagt waarom wij niet veel meer werk maken van onze onderlinge culturele betrekkingen en dan begint het hele spel weer van voor af aan met aan Nederlandse zijde meestal nieuwe spelers die vast voornemens zijn om er deze keer iets moois van te maken' (Ibid., 8).

'Ik ken het probleem', aldus Kibbelaar, die tussen 2003 en 2006 de werkbezoeken van de Nederlandse rijkscultuurfondsen op de eilanden coördineerde. 'Vanuit Nederland was die behoefte aan een specifiek beleid er telkens, dan kwam er weer een delegatie naar het gebied, maar het bracht geen wezenlijke cultuurverandering met een langetermijnvisie tot stand.'

Esmeijer is als toenmalig directeur van het Prins Bernhard Cultuurfonds (PBC) in de afgelopen twintig jaar vaak in het Caribisch gebied geweest en had regelmatig contact met de rijkscultuurfondsen. 'Dankzij de fysieke vestiging in het gebied zelf is ons fonds beter benaderbaar voor lokale initiatiefnemers, "aan- raakbaar" zelfs voor wie op Curaçao woont, wij zijn daardoor meer van hen. Het is simpel: je kunt subsidieaanvragen voor Sint Eustatius

Voorstelling
E Balada di Pluisje
(De Ballade van
Pluisje), een
productie van
Teatro KadaKen,
mogelijk gemaakt
door financiële
steun van het
Fonds Podium-
kunsten, Stichting
DOEN, Mondriaan
Fonds en Prins
Bernhard Cultuur-
fonds Caribisch
Gebied. Fotografie:
Ariadne Faries

heel moeilijk beoordelen vanuit Amsterdam als je de situatie ter plekke niet kent, vooral omdat die op elk van de Boven- en Benedenwindse Eilanden anders is.' Emanuelson is het daarmee eens: 'Er is hier heel veel cultuur, heel veel talent, maar er is geen infrastructuur of beleid dat kan investeren in talentontwikkeling. Zolang die formele mogelijkheden en informatie er niet zijn, weet je als talent niet hoe je je verder kan ontwikkelen. Hoe en waar je je kan aanmelden.' Rekening houden met taal- en cultuurbarrières in de langetermijnvisie voor cultuurbeleid is een uitdaging. 'Stichting Doen en het Prins Bernhard Cultuurfonds Caribisch Gebied (PBCCG) hebben hele mooie initiatieven en zijn goed toegankelijk voor mij als kunstenaar. Ik kan bij ze langs, ik kan ze bellen en mailen met vragen. Bij de rijkscultuurfondsen is dat niet mogelijk. Op de eilanden gaat communicatie live of via de telefoon, niet via mail of online formulieren zoals in Nederland.'

In 2020 won Emanuelson de Charlotte Köhler Prijs, een aanmoedigingsprijs voor jong talent. 'Haar oeuvre bevat een sterke urgentie, omdat zij erin de sporen van de koloniale geschiedenis van de Caraïbische eilanden traceert. Daarnaast wordt zij, zeker in het Caribisch gebied, als

rolmodel gezien', aldus het juryrapport.¹ 'Sinds ik de prijs heb ontvangen, is de kans om gehoord te worden groter. Maar ik kan niet zomaar iemand bellen, dat is echt alleen zo bij Stichting Doen, het PBCCG en sinds kort ook bij het Fonds Cultuurparticipatie. Het is van cruciaal belang dat er een laagdrempelig contactpunt is.'

Vertegenwoordiging

Het PBCCG heeft als enige Nederlandse fonds een permanente vertegenwoordiging in het gebied. Een aantal andere particuliere fondsen, zoals het Oranje Fonds, werkt samen onder de naam Samenwerkende Fondsen Cariben en richt zich vooral op initiatieven die de sociale betrokkenheid op de eilanden van het Caribisch gebied vergroten. Esmeijer: 'In feite is op de voormalige Antillen de basis voor het PBCCG gelegd: daar zijn in 1940 tijdens de oorlog de eerste schenkingen aan het fonds gedaan. Mede daarom juichte het fonds in Nederland het initiatief om in 1953 een eigen zusterfonds in en voor het Caribisch gebied op te richten van harte toe.' Dat ontvangt uit de collectes, loterijen, legaten en fondsen op naam geld voor cultuur en natuur voor het gehele Koninkrijk der Nederlanden. Elk jaar wordt een deel daarvan aan het PBCCG overgemaakt. 'Aanvankelijk kreeg het jaarlijks ongeveer 2,2 procent van ons ongeoordeelde budget. Later hebben we een vast bedrag afgesproken van 650.000 euro per jaar. Daar komt regelmatig een extra bedrag bij voor een lustrum of bijzonder project', aldus Esmeijer. De twee fondsen zijn aparte rechtspersonen, met een eigen bestuur en hoofdkantoor. Dat van PBCCG is op Curaçao gevestigd. 'Als privaat fonds hebben we niet om de vier jaar een andere bewindspersoon die zegt wat we moeten doen, onze "polijstende krachten" zijn de schenkers. Het Prins Bernhard Cultuurfonds is niet gebonden aan een formele beleids-cyclus en kan daardoor sneller inspelen op de actualiteit en middelen vrijer aanwenden dan de rijksfondsen', zo vertelt Esmeijer.

Sinds de bezuinigingen in de cultuursector in 2012 zijn er vanuit de overheid, los van incidentele projecten en subsidies, geen structurele en op maat gemaakte fondsen of beleidsplannen voor het Caribisch gebied ontwikkeld. Esmeijer, Kibbelaar en Emanuelson benadrukken dat dat beleidsgat voelbaar is omdat juist zichtbaarheid

op de eilanden zo belangrijk is. 'Als Fonds Podiumkunsten vinden wij dat vertegenwoordiging op de eilanden niet per se de enige manier is om de verbinding met de eilanden te versterken. Wel is het een voordeel als er per fonds een contactpersoon kan worden aangesteld die de culturele afstand kan overbruggen en de beleids-taal voor aanvragers kan vertalen', aldus Kibbelaar.

Gezamenlijke plannen

In 2019 vond op Curaçao het eerste Vierlanden-overleg Cultuur en Onderwijs plaats tussen de ministers van cultuur en onderwijs van de vier landen van het Koninkrijk. Er werd onder meer afgesproken 'dat de onderlinge uitwisseling van cultuur en kunst bijdraagt aan wederzijds respect en begrip voor elkaars culturele normen en waarden en wederzijdse waardering' (Lampe et al. 2019). Het initiatief voor de samenwerking is afkomstig van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Van Engelshoven, om te 'werken aan een diepere band met de eilanden'. De zes rijkscultuurfondsen zijn momenteel onderling in gesprek om hun zichtbaarheid en toegankelijkheid te vergroten waardoor kunstenaars op de eilanden makkelijker subsidie kunnen aanvragen. Aangezien de plannen van de rijkscultuurfondsen nog pril zijn kan er op het moment van schrijven niet op de specifieke inhoud worden ingegaan. Vooralsnog lijkt er geen gezamenlijk fonds of speciale regeling te worden ontwikkeld of extra budget beschikbaar te zijn.

De verschillende fondsen pleiten al langer voor meer culturele samenwerking en uitwisseling binnen het Koninkrijk. Hier wordt het probleem waar de rijkscultuurfondsen mee kampen nog eens extra duidelijk: goede bedoelingen te over, maar er is geen extra budget beschikbaar vanuit de ministeries. Kibbelaar: 'Wij richten ons bij de samenwerking op wat je wel kunt doen en wat duurzaam is op de lange termijn. Daarbij hoort ook dat je het verwachtingsmanagement onder controle houdt.' De gesprekken die nu plaatsvinden gaan dan ook nadrukkelijk over de toegankelijkheid van de fondsen en de zichtbaarheid van hun contactpersonen voor het Caribisch deel van het Koninkrijk. 'Het Fonds Podiumkunsten gaat bijvoorbeeld meer inzetten op de muziek-

sector. Er zijn daar veel professionele musici die niet weten dat ze bij ons subsidie kunnen aanvragen. Verder gaan we de kennis over de werkprijktijk in Caribisch Nederland binnen het fonds vergroten,' aldus Kibbelaar.

Vertrouwen

Een van de conclusies na de afronding van KulturA was dat er te weinig samenwerking en kennisuitwisseling is binnen de eilanden en tussen de culturele, sociale en financiële organisaties. De oorzaak is een gebrek aan vertrouwen (Bezemer 2011, 5). Herkenbaar, volgens Emanuelson: 'Mijn generatie deelt graag kennis en contacten. Maar de generaties voor mij hielden alles voor zichzelf omdat ze bijna geen kans hadden: er kregen maar een of twee mensen subsidie. Bovendien werpen de ingewikkelde aanvraagprocedures een drempel op. Maar langzaam zie je dat er dingen veranderen, omdat de aanvragen eenvoudiger worden en kennis gedeeld wordt onder een jongere generatie. Als Uniarte willen we juist de kennisuitwisseling bevorderen en delen.'

Michele Russel-Capriles, Sharelly Emanuelson en Adriana Esmeijer bij UniArte. Fotografie: Sharelly Emanuelson

Vertrouwen wordt gestimuleerd door herhaling, door het aangaan van langdurige relaties en door zichtbare mentaliteitsveranderingen

Vertrouwen wordt gestimuleerd door herhaling, door het aangaan van langdurige relaties en door zichtbare mentaliteitsveranderingen. Doordat de personeelssamenstelling van de fondsen in Nederland diverser en inclusiever is geworden zit er beweging in de uitwisselingen, meent Kibbelaar: 'Met mijn Curaçaose achtergrond lees ik aanvragen en beoordelingen echt vanuit een ander perspectief. Het lijkt triviaal maar het zijn significante bewegingen die voor meer structurele veranderingen zorgen dan alleen financiële steun en een werkbezoek. De representatie en expertise worden ook in Nederland bevroegd, dat zijn maatschappelijke verschuivingen. Er is simpelweg een *seat at the table*, met adviseurs uit het gebied praten we over het beleid en subsidies.'

Het voordeel van KulturA was dat het beleid ook de onderlinge bewegingen tussen de eilanden ondersteunde. Nu kun je geen subsidie meer aanvragen om een project te ontwikkelen tussen de eilanden. Toch benadrukt Kibbelaar dat de meeste regelingen van het Fonds Podiumkunsten voor aanvragers uit het gehele Caribische deel van het Koninkrijk ontstaan. De ingewikkelde procedures en onduidelijkheid herkent Emanuelson: 'De private fondsen zijn in die zin altijd veel toegankelijker geweest voor ons, omdat zij de grenzen meer zelf kunnen bepalen.' Daarom benadrukt Esmeijer dat het voor het PBCCG meteen helder was dat het alle zes eilanden wilde bedienen en niet alleen de

Lezing bij
een project
in UniArte,
gesubsidieerd
door Stichting
Doen.
Fotografie:
Sharelly
Emanuelson

gemeenten: 'Ik vind dat wij dat als fonds met veel gevoel hebben gedaan. Door op alle eilanden structureel relaties te onderhouden weet PBCCG precies wat er op de eilanden gebeurt en wie de belangrijke spelers zijn.' Maar Emanuelson ziet ook positieve ontwikkelingen bij de rijkscultuurfondsen: 'In het afgelopen jaar hebben bijvoorbeeld het Mondriaan Fonds, het Nederlands Filmfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie nadrukkelijk gecommuniceerd dat mensen van de eilanden ook subsidies kunnen aanvragen. Het kon eerder misschien wel, maar was niet bekend.' Uit alle drie de gesprekken wordt een ding duidelijk: het is lastig met de Nederlandse criteria de aanvragen te beoordelen van het Caribisch gebied, omdat subsidies gaan over wederzijdse verwachtingen, afhankelijkheid en goede communicatie. •

Literatuur

- Adams, Th. (2014) *Evaluatie regeling KulturA 2008-2012*. (S.l.): (s.n.).
- Bezemer, E.J. (2011) *KulturA en vertrouwen: evaluatie en advies over een subsidie-regeling van vijf cultuurfondsen voor de Nederlandse Cariben*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Lampe, A. (et al.) (2019) *Samenwerkingsprotocol Onderwijs, Cultuur en Wetenschap tussen Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland*. Den Haag: (s.n.).

Noot

- I www.cultuurfonds.nl/nieuwsbericht/beeldend-kunstenaar-sharelly-emanuelson-wint-charlotte-kohler-prijs

Mirthe Berentsen
werkt als journalist
en beleidsadviseur
voor nationale
en internationale
organisaties,
tijdschriften en
kranten. Fotografie:
Jiri Büller